

Toetsstenen voor geloven

Ten geleide

J. Firet & T. van den Hoogen

'Canon' betekent in het Grieks regel of richtsnoer. We kennen allen de canon van de Schrift. En we weten dat de onderscheiden joodse en christelijke geloofsgemeenschappen op dit punt verschillen kennen.

Binnen die vaak reeds lang vastliggende grenzen worden door specifieke groepen van gelovigen vaak eigen canones gehanteerd. Men kan denken aan de concentratie op het corpus paulinum en daarbinnen op de leer van de rechtvaardiging; of aan de concentratie op de zogenoemde 'katholieke brieven' en daarbinnen op de betekenis van de werken, die in de kontroverse tussen Rome en de Reformatie vaak een rol hebben gespeeld.

Zo kan men ook canones aanwijzen in bepaalde theologische tradities. Ook christelijke gemeenten en christelijke bewegingen hanteren nogal eens een bepaald segment uit de Schrift als uitgangspunt, bron en inspiratie.

Dat gebeurt m.n. wanneer er krisissituaties zijn waarin de oorsprong en de opdracht van de christelijke gemeenschap om nieuwe bezinning vraagt. Veel basisgemeenschappen verstaan het christen-zijn in de lijn van de 'profeten'. Feministische theologie pleit vaak voor een herwaardering van de wijsheidstraditie. In bepaalde liturgieën is een duidelijke voorkeur voor de synoptische Jezus aanwezig. Er zijn natuurlijk ook veel overlappingsen.

Men kan over deze ontwikkelingen ook klachten horen. Vroeger was er één leer, nu lijkt ieder zich door persoonlijke voorkeuren te laten leiden. De Schrift is toch van de Kerk, dus gaat het niet aan dat groepen in de Kerk daaruit zelf een selectie maken! Is er geen sprake van een vacuüm, waarin weer duidelijke grenzen getrokken moeten worden?

Dit themanummer van Praktische Theologie gaat over het verschijnsel dat we (voorlopig) hebben omschreven met de term 'nieuwe canoniciteit'. Het gaat om het gegeven dat christenen in krisissituaties van hun geloofsgemeenschap een selectieve lezing van de Schrift hanteren die funktioneert in hun optie op gelovig-zijn.

Met krisissituaties worden hier die omstandigheden bedoeld waarin door oorzaken van binnenuit of van buitenaf het bestaande sociale systeem van een geloofsgemeenschap wordt bedreigd. De crisis kan betrekking hebben op meerdere aspecten daarvan: de rolpatronen van de personen in die gemeenschap, de handelingsnormen, het handelingssysteem (het geheel van 'procedures') of de gezamenlijke waarden. Veelal beïnvloeden deze aspecten elkaar.

Ons gaat het hier om dat laatstgenoemde aspect. In krisissituaties herleest men de Schrift, en beroept zich op de Schrift. De Schrift funktioneert als een gezamenlijke waarde. Die waarde wordt in het geding gebracht zowel door mensen die behoudsgezind zijn, als door hen die tot verandering bereid zijn. Beide reacties op de konfliktsituatie lezen de Schrift, om er een perspectief op de oorsprong of op de zending van de geloofsgemeenschap aan te ontleen.

Voor een goed begrip van dergelijke omstandigheden is niet alleen een sociologische analyse nodig, maar ook een theologische reflectie. We willen de hypothese verdedigen dat godsdienst, dus ook godsdienstige krisissituaties, alleen langs deze twee kanten adequaat begrepen kunnen worden. De godsdienstige intentionaliteit zoals die in het lezen van de Schrift naar voren komt, maakt zeker deel uit van het systeem en van de geschiedenis van konkrete mensen. Ze wordt niet daar buitenom voltrokken. Maar als je gelovigen die de Schrift lezen werkelijk serieus neemt, neem je hen serieus als mensen die hoe dan ook een relatie hebben of zoeken tot God, tot Iets of Iemand die hen 'onvoorwaardelijk aangaat' (Tillich). Hoe ze God ook beleven, als een Macht, als een Mysterie, als een Andere, God ligt niet in het verlengde van hun handelen maar wordt beleden en ervaren als de bron of de toekomst daarvan.

Daarom verstaan gelovigen de krisissituaties in hun geloofsgemeenschap, en de conflicten die met deze met zich

meebrengen, niet alleen als een zaak die begrepen en verklaard moet worden vanuit de psychische en sociale determinanten van hun handelen. In het lezen van de Schrift brengen ze God in het geding, niet als een laatste waarde, maar als Datgene of Degene die aan die gezamenlijke waarden het karakter van 'onvoorwaardelijkheid' geeft.

Doel van dit themanummer is om enkele verkenningen uit te voeren naar praktische en theoretische gezichtspunten om dat verschijnsel van de 'nieuwe canoniciteit' te kunnen verstaan en te kunnen evalueren. Welke opties kunnen er in het geding zijn, en welke intellektuele en pastorale problemen roepen die opties op? Het zal in dit themanummer overigens meer gaan om de hermeneutische dan om de agogische aspecten van het probleem: hoewel die laatste insteek niet helemaal afwezig is. De hermeneutiek van het Woord Gods wordt hier overigens wél opgevat als een hermeneutiek van de praxis, de praxis van geloofsgemeenschappen in krisissituaties.

De opzet van dit nummer is een uitvloeisel van deze uitgangspunten. In het openingsartikel (*Van den Hoogen*) wordt geprobeerd een aantal facetten die met een dergelijk lezen van en beroep op de Schrift verbonden zijn, te ontwarren. Er wordt ook een voorstel gedaan hoe in konkrete situaties de dialoog over het verstaan van de Schrift bevorderd zou kunnen worden. Dat grijpt overigens vooruit op het laatste artikel.

Het tweede deel van het nummer bestaat uit twee bijdragen die bewust elk binnen één kerkelijke traditie zijn geplaatst. Wat valt er te leren van de recente discussies over het schriftgezag in protestantse kring (*Vroom*) en recente discussies in katholieke kring over de hiërarchie der waarheden (*Witte*). De erkenning van het feit dat godsdienstige tradities zelf processen zijn van voortdurende herinterpretatie, voert geleidelijk aan tot het ontstaan van een nieuw waarheidsbegrip, en tot nieuwe benaderingen van de dialoog met elkaar omtrent die waarheid.

Vergt dat ook een andere institutionalisering van de weg om tot die waarheid te komen? Is het hanteren van een canon om strikte grenzen af te bakenen zinvol, gezien de sociale

ontwikkelingen? Dit komt in de bijdrage vanuit de sociologie (*Thung*) aan bod. Als kerken vrijwilligersorganisaties blijken te zijn, met overigens merkwaardige eigen trekken, is het model van het 'beraad' dan niet veel zinvoller dan het formuleren van grensdefinities, om tot kenmerkende keuzen te komen?

De pastorale vragen en de historische en sociologische ontwikkelingen in de kerken vragen om theologische reflectie. Dat komt in het laatste deel van het nummer aan de orde. Als het Woord van God te horen is in de geschiedenis van de christelijke geloofspraxis, welke rol speelt dan de canon van de Schrift nog? Is het dan niet van belang om opnieuw te doordenken wat het betekent dat wij, door een tekst (de Bijbel) te lezen, het getuigenis omtrent Gods reddende handelen kunnen vatten? Welke rol speelt die tekst daarin? (*Van den Hoogen*). De christelijke traditie is behalve een tekst-traditie ook een communicatie-traditie. De communicatiewetenschappen hebben reeds uitvoerig studie gemaakt van de regels die deze processen beheersen. Welke inzichten verschaffen ons die regels om tot een geslaagde communicatie omtrent het Woord van God te kunnen komen? (*Henau*). Met inzichten alleen bieden mensen elkaar echter nog niet het benodigde houvast in krisissituaties. Houvast bieden is een proces van menselijke omgang. In het laatste artikel (*Firiet*) wordt gezocht naar een model van pastoraal handelen, dat in staat is uit het dilemma te komen van 'strakke uniformiteit' en 'voor elk wat wils', en een reëel houvast kan bieden aan een christelijke geloofsgemeenschap.